

AHMED HATUNIĆ

Građanski brak (al-zawāğ al-madani) u fikhu Evropskog vijeća za fetve i istraživanja

Ahmed Hatunić

direktor Behram-begove
medrese u Tuzli
hatunicahmed@hotmail.com

Originalni naučni rad

Prilježeno: 30. 9. 2024.
Prihvāčeno: 4. 12. 2024.

Ključne riječi

brak, šerijatsko pravo, Evropsko vijeće za fetve i istraživanja, supružnici, bračni ugovor, registracija braka, prava i dužnosti bračnih drugova, porodica, muslimanski zakoni o porodičnim odnosima, fikih, muslimanske manjine

Sažetak

U ovom radu bavit ćemo se statusom građanskog braka u fikhu Evropskog vijeća za fetve i istraživanja (EVFI) ali i pitanjima u vezi s obavezom registracije braka koji je sklopljen u skladu sa šerijatskim pravom što nalažu zakoni o porodičnim odnosima u većini arapskih zemalja. Status građanskoga braka i njegov odnos sa islamskim obradit će se kroz prizmu rezolucija, fetvi i preporuka Evropskog vijeća za fetve i istraživanja kao i putem odredbi porodičnih zakona više arapskih zemalja. Poticaj za pisanje ovoga rada nalazimo u negativnim iskustvima neregistracije braka u zemljama gdje su muslimani većina i gdje je u primjeni šerijatsko pravo u domenu porodičnih odnosa, u zemljama gdje su muslimani manjina na Zapadu ali i u Bosni i Hercegovini. Bilo gdje na Istoku ili Zapadu u današnjem vremenu nepostojanje zvanične registracije sklopljenog šerijatskoga braka koje priznaju države dovodi do čitavog niza zloupotreba od strane pojedinaca koje sa sobom nose mnoštvo loših posljedica po supružnike, djecu, njihovo izdržavanje te prava i dužnosti koje proizilaze iz braka, što se uglavnom kosi sa samom suštinom šerijatskoga prava, njegovim zadacima i intencijama.

Civil Marriage (al-zawāğ al-madani) in the Jurisprudence of the European Council for Fatwa and Research

الزواج المدني في فقه المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث

Keywords:

marriage, Sharia law, European Council for Fatwa and Research, spouses, marriage contract, marriage registration, marital rights and duties, family, Muslim family law, fiqh, Muslim minorities

الكلمات المفتاحية:

الزواج، الشريعة، المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث، الأزواج، عقد الزواج، تسجيل الزواج، الحقوق والواجبات، الأسرة، قانون العلاقات الأسرية، الفقه، الأقليات المسلمة

Abstract:

This paper examines the status of civil marriage within the jurisprudence of the European Council for Fatwa and Research (ECFR), along with issues surrounding the requirement for the registration of marriages conducted under Sharia law, as mandated by family law in most Arab countries. The relationship between civil marriage and Islamic principles is explored through the resolutions, fatwas, and recommendations issued by the ECFR, along with relevant family law provisions from several Arab countries. The motivation for this study stems from the negative consequences of non-registration of marriages in countries where Muslims are the majority and Sharia law governs family matters, in Western countries where Muslims are a minority, and in Bosnia and Herzegovina. In contemporary contexts—whether in the East or the West—the lack of official state-recognized registration for Sharia-based marriages leads to various forms of its abuse by individuals, resulting in numerous negative repercussions for spouses, children, their support obligations, and the rights and responsibilities arising from marriage, which largely contradicts the essence, aims, and objectives of Sharia law.

ملخص:

سنتناول في هذا البحث مكانة الزواج المدني ومعاملته في فقه المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث مع المسائل المتعلقة بوجوب تسجيل الزواج الذي يتم إبرامه وفق الشريعة الإسلامية التي فرضتها أغلبية القوانين المتعلقة بالعلاقات الأسرية في معظم الدول العربية. ومن خلال منظور الفتاوى وقرارات وتوصيات المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث، وكذلك من خلال أحكام قوانين الأسرة في عدة دول عربية، ومدعومة بالتجارب السلبية لعدم تسجيل الزواج في الدول التي يعيش فيها المسلمون هم الأغلبية وحيث يتم تطبيق الشريعة الإسلامية في مجال العلاقات الأسرية، في البلدان التي يشكل فيها المسلمون أقلية في الغرب ولكن أيضًا في البوسنة والهرسك. في أي مكان في الشرق أو الغرب، في الوقت الحاضر، يؤدي غياب التسجيل الرسمي للزواج الشرعي، الذي تعترف به الدولة، إلى سلسلة كاملة من الانتهاكات من قبل الأفراد والتي تجلب معها العديد من العواقب السيئة على الأزواج والأطفال وإعالتهم، والحقوق والواجبات المترتبة على الزواج، والتي في أغلبها تتناقض مع جوهر الشريعة ومهامها ومقاصدها.

Uvod

Pitanje građanskog braka i njegovog statusa u zemljama gdje muslimani žive kao manjine naročito se aktualizira nakon procesa zakonskog propisivanja obavezne registracije braka i njegovoga razvoda u zemljama u kojima je u području porodičnih odnosa na snazi šerijatsko pravo. Zajednička osobina građanskog braka na Zapadu i registriranog braka, sklopljenog pred nadležnim organima većinski muslimanske države, jeste u činjenici da iza jednoga i drugog stoje ustanove države, sa svim svojim instrumentima i polugama putem kojih se mogu nametnuti određena prava i dužnosti i spriječiti zloupotrebe i nanošenje štete supružnicima i porodici, kao temeljnoj instituciji društva posebno, a cjelokupnom društvu općenito na posredan način. Prilikom dolaska u zapadne zemlje u nekom značajnijem broju tokom druge polovice dvadesetog stoljeća i kasnije, muslimani su sa sobom donijeli običaje i uvjerenja da se brak ne mora sklopiti niti registrirati pred zvaničnim organima bilo koje zemlje, nego je dovoljno da bračni ugovor u sebi objedini sastavne elemente (al-arkān¹), te da ispuni sve uvjete pravovaljanosti (šurūṭ al-šihḥa). Svoje običaje i uvjerenja nastojali su opravdati činjenicom da se u samim izvorima islama i knjigama šerijatskoga prava svih mezheba nije pominjala obaveza niti čak potreba ili preporuka sklapanja braka pred nadležnim državnim organima, koji bi imali obavezu da ga registriraju i izdaju zvaničnu potvrdu o njegovome sklapanju. U susretu s nemuslimanskim državama i njihovim zakonima koji nisu bili utemeljeni na šerijatskom pravu, ti njihovi običaji i uvjerenja bivali su još izraženiji, jer se ovaj puta radilo o pribjegavanju organima država koje nisu bile muslimanske i čiji zakoni nisu bili islamski. Zbog toga smatrali su dovoljnim da sklope brak u krugu prijatelja, uz prisustvo svjedoka i ispunjavanje drugih uvjeta, vodeći računa o sastavnim elementima bračnog ugovora

1 Transkripcija stručnih termina na arapskom jeziku u ovom radu bit će izvršena po pravilima Međunarodne transkripcije arapskog jezika *Deutsche Morgenländische Gesellschaft* (DMG). Lična imena i općepoznati termini islamskih nauka bit će napisani fonetskom transkripcijom, prilagođenoj duhu bosanskoga jezika.

shodno stavovima islamskih pravnika (al-fuqahā'), bez potrebe da pribjegnū zvaničnim ustanovama država u koje su se doselili. Formiranjem džemata i osnivanjem islamskih centara i džamija, ulogu sklapanja braka su postepeno preuzimali islamski centri i imami koji su u njima radili, poštujući pravila za sklapanje islamskog braka, ali nemajući uvjerenje da takav brak treba prethodno sklopiti pred zvaničnim organima država koje su im dale gostoprimstvo, da bi brak kao izuzetno važna ustanova imao svoje pravne posljedice u skladu sa zakonima. Takva uvjerenja postojala su kod nekih muslimana u Bosni i Hercegovini u vremenu komunističke vladavine. Prolaskom godina života u zapadnom svijetu iz takve prakse izrodilo se čitav niz manipulacija, zloupotreba, kršenja prava supružnika i rođene djece i golemih problema koji su nastali iz činjenice da je tako sklopljen brak pravno nepostojeći i da iz njega ne proizilaze zakonske i pravne posljedice, uključujući prava i dužnosti supružnika i njihovog potomstva.

Slični problemi nastaju iz neregistriranog braka bilo gdje u svijetu, bez obzira da li se radi o muslimanskim ili nemuslimanskim državama, što je činjenica koja je potakla savremene zakonodavce u muslimanskom svijetu da u zakonima o porodičnim odnosima obavežu građane na sklapanje ili razvod braka pred zvaničnim organima države, uz obaveznu registraciju i izdavanje dokumenta koji to potvrđuje.

Uporedo s tim, narastala je svijest muslimana na Zapadu, njihovih vjerskih autoriteta i institucija o potrebi da se brak sklopi pred organima države u kojoj žive, pa tek onda u islamskom centru u skladu sa šerijatskim pravom.

Zbog svega pomenutog, uloga Evropskog vijeća za fetve i istraživanja i njegovih rješenja po ovom pitanju je važna, jer građanski sklopljeni brak pred ovlaštenim organima evropskih zemalja priznaju i smatraju obavezom koja proizlazi iz činjenice da su muslimani građani tih zemalja u koje su dobrovoljno došli, pa stoga, radi opće i dobrobiti svojih porodica, moraju

pribjeći sklapanju braka ili proceduri njegovoga razvoda na način i u formi kako to propisuje važeći zakoni.

O ovoj temi i odnosu između vjerskoga i građanskog braka na bosanskom jeziku pisalo je više autora poput Nedima Begovića, Mustafe Hasanija, Muharema Štulanovića, Elvira Duranovića, Amile Svrake-Imamović, Dženete Omerdić, Borisa Krešića, Ervine Ibrahimović i Ene Morankić, Ehlimane Memišević... O ovoj temi davani su odgovori u zvaničnim fetvama Islamske zajednice u BiH te je bila predmetom neobjavljene doktorske disertacije autora ovoga rada.

Cilj ovoga rada je skrenuti pažnju na ulogu građanskog braka u zemljama gdje muslimani žive kao manjine na način da se ne može smatrati ništavnim i nepostojećim jer iz njega proizilaze pravne i druge posljedice naročito ako ne postoje šerijatskoppravne zapreke za njegovo sklapanje. Također, u radu će se jasno ukazati i na neprihvatljivost sklapanja islamskog braka u džamijama i islamskim centrima bez uvjerenja i potvrde o nepostojanju prethodno sklopljenoga građanskoga ili braka u šerijatskoppravnom smislu. Čest predmet zloupotrebe sa lošim posljedicama je sklapanje braka u šerijatskoppravnome smislu u džamiji ili islamskom centru bez ikakvoga registriranja ili uvjetovanja. U radu ćemo jasno doći do zaključka koji je u skladu s praksom Islamske zajednice u BiH da je potrebno prvo sklopiti građanski brak a tek nakon potvrde o njegovome uspostavljanju treba da se sklopi šerijatskoppravni bračni ugovor koji će također pratiti pismeno uvjerenje, što je praksa usklađena s odredbama Porodičnog zakona Federacije BiH koji ne dozvoljava sklapanje vjerskoga braka bez prethodno obavljenog građanskog vjenčanja i koji čak propisuje kaznu za vjerskog službenika koji obavi vjersko vjenčanje bez prethodno obavljenog građanskog vjenčanja.²

U radu ćemo nakon uvoda govoriti o statusu građanskog braka u fetvama i rezolucijama Evropskog vijeća za fetve i

2 Omerdić Dženeta, Krešić Boris, *Pravo na sklapanje vjerskog braka u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova „Pravo, tradicija i promjene*, Istočno Sarajevo, 2020, str. 235–251.

istraživanja, potom o građanskom braku u rezolucijama međunarodnih akademija islamskog prava i porodičnim zakonima arapsko-muslimanskih zemalja. U posljednjem poglavlju pojasnit ćemo važno pitanje u vezi s ovom temom koje se tiče nadležnosti državnih organa i sudova nemuslimanskih zemalja nad muslimanima i na koncu formirati zaključak.

Građanski brak u fetvama Evropskog vijeća za fetve i istraživanja

Evropsko vijeće za fetve i istraživanja razmatralo je pitanje statusa građanskog braka (al-zawāğ al-madani), sklopljenog pred državnim autoritetom u skladu s važećim zakonima, u jednoj rezoluciji i trima fetvama. U jednoj fetvi tretiralo je pitanje običajnog braka (al-zawāğ al-‘urfi), što je tema koju ćemo također obraditi u ovome radu.

Vijeće je na drugoj redovnoj sjednici, koja je održana 1998. godine, na ovu temu donijelo fetvu³ pod naslovom *Da li je građanski bračni ugovor pravovaljan (al-ṣaḥīḥ)*, koja je nastala kao odgovor na pitanje o stanju čovjeka koji je živio sa ženom kitabijskom-sljedbenicom knjige (ahl al-kitāb) bez prethodno sklopljenog građanskog i šerijatskog braka. Potom je s njom sklopio građanski brak i iz tog braka je s njom dobio djevojčicu, a onda je želio da s njom sklopi šerijatski bračni ugovor. Osoba koja je postavila pitanje tražila je odgovor o mogućnosti registracije tog građanskog ugovora u sadašnjem vremenu na način da on bude priznat kao šerijatski bračni ugovor. Vijeće je odgovorilo da islamski centar može za tog čovjeka napisati dokument kao potvrdu i pojačanje već postojećeg građanskog ugovora. Ukoliko je već sklopljeni građanski ugovor ispunjavao uvjete pravovaljanosti, potvrda sklopljenog šerijatskog braka (vjenčani list šerijatskog

3 Qaraḏāwī (Al-) Yūsuf, *Al-qarārāt wa al-fatāwa al-ṣādira ‘an Al-Mağlis al-urubbī li al-iftā wa al-buḥūṭ munḏu ta’sisih 1997. ila al-dawra al-‘iṣrīn*, Al-Mağlis al-urubbī li al-iftā wa al-buḥūṭ, Dublin, 2013, str. 229, 230. Fetva br. 31/11/2 *Da li je građanski bračni ugovor pravovaljan (al-ṣaḥīḥ)*. (Druga redovna sjednica Vijeća koja je održana od 9. do 11. 10. 1998. u Dublinu, Republika Irska).

ugovora) treba da datira od datuma građanskog ugovora. Novi šerijatski ugovor mogu potvrditi svjedoci, ali Vijeće to ne smatra obaveznim, konstatirajući da u naknadnoj registraciji građanskog braka u formi islamskog nema ništa loše.⁴

Vijeće je u ovom slučaju zaključilo da nema potrebe za sklapanjem novog ugovora, sve dok je prethodni građanski ispunjavao uvjete valjanosti, uz obavezu nadležnog imama da uputi prijekor supružnicima i sugerira im da traže oprosta od Uzvišenog Allaha zbog života u vanbračnoj zajednici prije sklapanja bilo kakvog bračnog ugovora. EVFI je usvojilo još jednu fetvu na temu građanskog braka u nešto specifičnijim osobnim okolnostima na svome 15. redovnom zasjedanju, koje je održano 2005. godine,⁵ pod naslovom *Sklapanje građanskog braka od strane udate žene sa drugim muškarcem u cilju ostvarenja prava na boravište u stranoj državi*. Vijeću je pitanje postavljeno o slučaju muslimanke – Engleskinje koja se udala za muslimana – Engleza putem šerijatskog bračnog ugovora koji nije registriran u općini. Njen muž je imao prijatelja Arapa koji je želio da ostvari pravo na boravak u Velikoj Britaniji, a kojeg je mogao ostvariti samo ukoliko stupi u brak s državljankom Velike Britanije. Stoga joj je njen muž, s kojim je u vjerski sklopljenom braku, predložio da se pred općinskim organima sklopi građanski ugovor, koji će je u zvaničnom smislu učiniti suprugom njegovog prijatelja Arapa, koji je uz zakonom propisanu proceduru i prisustvo svjedoka i sklopljen. Na predočenu dilemu, koja se ticala pravovaljanosti novog braka (al-šihḥa) i njegovog uticaja na njen prvobitni brak, Vijeće je odgovorilo: Bračni ugovor koji je sklopljen u općini je apsolutno ništavan ugovor (al-bāṭil) koji nema nikakve šerijatskopravne posljedice koje ima bilo kakav brak. Sve što je iz njega proizašlo je apsolutno ništavno (al-bāṭil), a muškarac koji ga je sklopio je grešnik – prijestupnik.

4 Ibid., str. 230.

5 Ibid., str. 294, 295, fetva 92/2/15 Sklapanje građanskog braka za udatu ženu s drugim muškarcem mimo njenog muža da bi ostvarila pravo na boravak u stranoj zemlji. (Petnaesto redovno zasjedanje koje je održano u Istanbulu, Republika Turska, u periodu od 29. juna do 3. jula 2005).

Također, svi oni koji su učestvovali u olakšavanju i upotpunjenju tog ugovora, znajući da se radi o udatoj ženi, saučesnici su u grijehu i prekršitelji Allahovih granica, shodno riječima Uzvišenog, Koji zabranjuje stupanje u brak s već udatim ženama: **Zabranjuju vam se: matere vaše, i kćeri vaše, i sestre vaše, i sestre očeva vaših, ... i udate žene**^{6...7}

Uzvišeni je u navedenom ajetu zabranio stupanje u brak s udatom ženom (al-muḥṣana), sve dok je u braku. Vijeće je u ovoj fetvi kritiziralo stav nekih ljudi koji misle da sklapanje braka u općini ne čini bračni ugovor pravovaljanim (al-ṣaḥiḥ), pa ga lahko shvataju i uzimaju misleći da je pravovaljan samo onaj bračni ugovor koji se sklopi u džamiji ili islamskom centru, što je pogrešno razumijevanje. Naprotiv, ma o kakvom braku se radilo, tvrdi Vijeće, ukoliko sadržava sastavne elemente (al-ar-kān) i ispunjava uvjete (al-šurūṭ), onda je to pravovaljan bračni ugovor. Navedeni brak, sklopljen u općini, bio bi pravovaljan da je dotična žena bila neudata (ġayr al-mutazawwiġa).

Svaki bračni ugovor sklopljen na ovakav način je:

- apsolutno ništavan (al-bāṭil);
- obaveza je da se on prekine i da se ne održava na bilo koji način;
- obaveza je da se u najbržem mogućem vremenskom roku proglasi nevažećim zakonitim sredstvima, zbog toga što proizvodi pravne posljedice sa stanovišta pozitivnih zakona i zbog toga što se radi o ugovoru koji ima obligacionu formu sa stanovišta zakona zemlje u kojoj žive.

Vijeće je na kraju ove fetve zaključilo da *nije dozvoljeno navedeni, prezira vrijedan, čin koji dozvoljava zabranjene stvari (al-muḥarramāt) pravdati potrebom osobe za sticanjem boravka u stranoj zemlji i time narušavati pravila šerijatskog prava, oduzimati prava drugih ljudi i komplicirati njihove živote. Obaveza je*

6 Ibid., str. 295.

7 En-Nisa, 23, 24.

da musliman izbjegava slične radnje koje počivaju na varkama i lažima.⁸

Na istoj 15. redovnoj sjednici Vijeća, donesena je još jedna fetva,⁹ slična prethodnoj, pod naslovom: *Problem žene koja je u građanskom braku zbog pomaganja muškarcu u stjecanju prava na boravak, za vrijeme čijeg trajanja je sklopila novi brak s drugim čovjekom u islamskom centru*, a koja daje odgovor na problem žene koja se udala za muslimana putem građanskog bračnog ugovora, uz nadoknadu radi pomaganja u pribavljanju prava na boravak muškarcu s kojim se nikada poslije nije srela i o kome ništa nije znala. Ona se potom upoznala s mladićem-muslimanom, s kojim je sklopila šerijatski brak u jednom od islamskih centara. Dotična žena je pitala da li je taj njen čin dozvoljen i u skladu sa šerijatskim pravom?

Vijeće je odgovorilo da to što je žena uradila nije dozvoljeno. *Što se tiče prvog braka, njegovi nositelji su griješni, iako je on sam po sebi pravovaljan. Ugovor koji je sklopljen u islamskom centru kasnije s drugim čovjekom je apsolutno ništavan ugovor (al-bāṭil), iako se naziva islamskim.*¹⁰

Vijeće je po ovom pitanju zaključilo da to nije islamski brak, pa je potrebno prekinuti s onim što je on učinio dozvoljenim, dok se ne okonča prvobitni bračni ugovor koji je registriran od strane države ili dok se ne desi zakonom priznati razvod dotičnog braka.

Samo nakon toga žena može stupiti u brak s osobom koju je odabrala, pošto onaj koji je prethodno sklopljen u islamskom centru ne važi, jer se žena vjenčala s drugom osobom u vremenu u kojem je već bila u braku. Navedeni propis odnosi se na

8 *Al-qarārāt wa al-fatāwa al-šādīra...*, nav. dj., str. 295. Fetva 92/2/15 *Sklopanje građanskog braka za udatu ženu sa drugim muškarcem mimo njenog muža da bi ostvarila pravo na boravak u stranoj zemlji*. (Petnaesto redovno zasjedanje, koje je održano u Istanbulu, Republika Turska, u periodu od 29. juna do 3. jula 2005).

9 *Al-Qarārāt wa al-fatāwa al-šādīra...*, nav. dj., fetva broj 93/3/15, *Problem žene koja je u građanskom braku zbog pomaganja muškarcu u stjecanju prava na boravak za vrijeme čijeg trajanja je sklopila novi brak s drugim čovjekom u islamskom centru*, str. 295, 296. (Petnaesto redovno zasjedanje koje je održano u Istanbulu, Republika Turska, u periodu od 29. juna do 3. jula 2005).

10 *Ibid.*, str. 296.

dotičnu ženu, čak i onda kada se između nje i osobe s kojom je sklopila građanski brak nije desilo ništa osim potpisivanja bračnog ugovora i preuzimanja dokumenata koji o tome svjedoče. Vijeće konstatira da je takvu radnju Uzvišeni Allah zabranio (ḥarrāmallah) u Svojoj Knjizi, kada je nabrajajući zabranjene kategorije žena kazao: **Zabranjuju vam se: matere vaše, i kćeri vaše, i sestre vaše i sestre očeva vaših, ... i udate žene...**¹¹ To su žene koje već imaju svoje muževe.

U završnom dijelu fetve, Vijeće podsjeća da odgovorni ljudi u islamskim centrima imaju obavezu da se boje Uzvišenog Allaha i da ne provode sklapanje bračnog ugovora osim kada dobiju potvrdu (al-tawāṭuq) da žena prethodno nije sklopila brak pred općinskim ili nekim drugim nadležnim organima.

Na 15. redovnoj sjednici Vijeća, koja je održana 2005. godine, donesena je još jedna fetva¹² koja se na neki način tiče i građanskog braka, ukazujući na probleme koji mogu nastati onda kada brak nije registriran kod nadležnih organa. Otac je postavio pitanje Vijeću o slučaju svoje kćeri koja je bila udata za mladića Arapa, koji je studirao u njihovoj zemlji, nakon čega se s njim razila, a on je napustio zemlju s namjerom da joj pošalje dokument o jednostranom razvodu braka (al-ṭalāq), koji joj nikada nije poslao. Nakon izvjesnog vremena njenu ruku zatražio je drugi čovjek, pa je ona otišla s njim kod imama džamije, koji je obavio šerijatsko vjenčanje između njih dvoje a pri tome nije obavijestila imama džamije o svome prvom braku. Na pitanje o statusu toga braka i mogućim izlazima iz nastalih problema, Vijeće je odgovorilo da se ovdje radi o situaciji u kojoj je žena sklopila brak s drugim čovjekom dok je još bila u braku s prvim, što je činjenica koja njen drugi sklopljeni brak čini apsolutno ništavnim (al-bāṭil) i nepravovaljanim (ġayr ṣaḥīḥ), a nju grešnicom i neposlušnicom naspram Božijih zakona, kao i

11 En-Nisa, 23, 24.

12 *Al-Qarārāt wa al-fatāwa al-šādīra...*, nav. dj., str. 296, 297. Fetva broj 94/4/15 Žena koja je sklopila novi brak za vrijeme trajanja postojećeg. (Petnaesto redovno zasjedanje, koje je održano u Istanbulu, Republika Turska, u periodu od 29. juna do 3. jula 2005).

svakoga onoga ko je znao za njeno stanje, a ipak je podržao u njenom postupku.

*Taj drugi brak joj je zabranjen, a zabranjen je i njenom novom mužu, jer je Uzvišeni Allah zabranio brak s udatim ženama, riječima: **Zabranjuju vam se: matere vaše, i kćeri vaše, i sestre vaše, i sestre očeva vaših, ... i udate žene**¹³ ...¹⁴*

Obaveza je, tvrdi se u ovoj fetvi, da novi supružnici prestanu sa svakom vezom, koja je proistekla iz tog bračnog ugovora. Ukoliko bi se bračna veza i spolni odnosi među njima nastavili i nakon ovoga objašnjenja, oni bi bili tretirani kao bludnici (al-zāniyān). Bilo kako bilo, shodno stavu Vijeća u ovoj fetvi, oni imaju obavezu da učine pokajanje Uzvišenom Allahu (al-tawba), dotična žena nije dozvoljena drugom muškarcu, sve dok se ne rastavi sa svojim prvim mužem s kojim je veže bračni ugovor koji još uvijek traje. Vijeće sugerira ženi da treba raditi na dobivanju jednostranog razvoda od strane muža (al-ṭalāq), ili sporazumnog razvoda braka na vlastiti zahtjev, uz materijalnu naknadu ili odustajanje od mehra (al-ḥul‘), ili da zahtijeva sudsko razvrgnuće svoga prvoga braka (al-faṣḥ), da bi se on na legalan način okončao.

Tek nakon toga, ukoliko bude željela, može se udati za drugog čovjeka nakon isteka propisanog perioda čekanja nakon razvoda (al-‘idda) od svoga zakonitog muža.

Građanski brak u rezolucijama Evropskog vijeća za fetve i istraživanja

Na 27. redovnoj sjednici *EVFI* predloženo je istraživanje pod naslovom *Rješavanje nekih problema iz područja porodičnih odnosa na Zapadu putem sinteze između šerijatskih propisa i vladavine evropskih zakona*, kojeg je pripremio član Vijeća dr. Džasir ‘Avde, te je, nakon rasprave i analize po pitanju statusa građanskog

13 Ibid, str. 296, 297.

14 En-Nisa, 23, 24.

braka i razvoda, Vijeće donijelo rezoluciju¹⁵ pod naslovom: *Registracija i dokumentirana potvrda bračnih ugovora pred nadležnim organima:*

- *Muslimani u Evropi imaju obavezu da se nužno pridržavaju pravila registracije i dokumentirane potvrde braka i njegovog razvoda pri organima koji su za to nadležni, čime će njegova forma postati izvršna, na način da iz njega proizlaze pravne posljedice.*
- *Obaveza je da se hitno pristupi zakonskom reguliranju brakova, koji su neregistrirani i nepotvrđeni od nadležnih državnih organa, da bi se sačuvala zakonska i imovinska prava žene, prava djece, porodica, i međusobni odnosi njenih članova.*
- *Vijeće preporučuje (yūṣī) imamima, nadležnim u islamskim centrima, i općenito muslimanima Evrope, da ne sklapaju šerijatske brakove prije registracije i potvrde braka pred državnim građanskim organima, osim onda kada to sam zakon dotične države dozvoljava.*
- *EVFI poziva evropske države da olakšaju izdavanje zakonskih rješenja koja će muslimanima omogućiti da čuvaju svoje vjerske posebnosti vezane za porodicu.*
- *Vijeće potvrđuje svoju prethodnu odluku (20/4) o formiranju komisije, sastavljene od učenjaka šerijatskog i pozitivnog prava, koja će napraviti prikladnu formu dokumenta koji će se pridodati građanskom bračnom ugovoru. Također, Vijeće je odlučilo da ta šerijatska i pravna komisija izradi upotpunjeni fikhski sistem za muslimanske porodice u Evropi, koji će uvažiti šerijatske i pravne aspekte u problemima muslimanske porodice od rađanja (al-wilāda), potomstva (al-nasab), nasljedstva (al-mīrāt) i oporuke (al-waṣīyya).¹⁶*

15 Rezolucija br. 27/3, *Bi ša'n tawṭīq 'uqūd al-zawāğ*, Al-Bayān al-ḥitāmī li al-dawra al-sābi'a wa al-īṣrīn. <https://www.e-cfr.org/%D8%A7>. (Posjećeno 1. 10. 2024).

16 Ibid.

U svojoj rezoluciji¹⁷ na 20. redovnoj sjednici, koja je održana 2010. godine, Vijeće je donijelo odluku vezanu za običajni brak (al-zawāḡ al-‘urfi), a to je brak koji ispunjava šerijatskopravne uvjete i sastavne elemente (al-arkān wa al-šurūt), samo što nije registriran kod nadležnih zvaničnih vlasti. Vijeće je preporučilo muslimanima da se ne zadovoljavaju samo šerijatskim bračnim ugovorom ili samo građanskim brakom, nego da obave i jedan i drugi. Zadovoljavanje samo običajnim neregistriranim brakom dovodi do gubljenja prava jedne od strana u bračnom ugovoru zbog njegovog nedokumentiranja. Isto tako, građanski brak ima svoje nedostatke po pitanju uvjeta i sastavnih elemenata u šerijatskopravnom smislu, jer ima neke posljedice koje su u suprotnosti sa šerijatskim pravom. Vijeće preporučuje formiranje komisije, sastavljene od eksperata šerijatskog i pozitivnog prava, koja će izraditi formu podesnog dokumenta koji će se pridodati građanskom bračnom ugovoru.¹⁸

Građanski brak u rezolucijama međunarodnih akademija islamskog prava i porodičnim zakonima arapsko-muslimanskih zemalja

Akademija islamskog prava (Al-Maḡma‘ al-fiqhī al-islāmī) pri Rabiti u Mekki (Rābiṭa al-‘ālam al-islāmī) preuzela je fetvu od Akademije islamskog prava (Maḡma‘ al-fiqh al-islāmī al-duwalī) pri organizaciji Islamske konferencije (Munazzama al-mu’tamar al-islāmī) iz Džide, koja nalaže muslimanima da prilikom razvoda ili sklapanja šerijatskih brakova uzmu u obzir zakone zemalja u kojima žive, da bi osigurali poštivanje prava ljudi. Također, Akademija sugerira da šerijatskom razvodu braka treba prethoditi odluka nadležnog suda o građanskom razvodu, osim ukoliko zakoni dotične države dozvoljavaju islamskim centrima da provode proceduru šerijatskog razvoda braka. Nakon

17 *Al-Qarārāt wa al-fatāwa al-šādīra...*, nav. dj., rezolucija broj 20/4/94, *Običajni brak*, str. 180. (Dvadeseto redovno zasjedanje, koje je održano u Istanbulu, Republika Turska, u periodu od 24. do 27. juna 2010).

18 Ibid.

odluke građanskih organa, supružnici treba da se obrate islamskom centru gdje će u skladu sa šerijatskim pravom potvrditi prethodni sudski razvod braka.¹⁹

Iako se rezolucija obje akademije islamskog prava odnosi uglavnom na razvod braka, cjelokupan kontekst rezolucije koja govori o priznavanju i nužnosti građanskog razvoda pred sudovima Zapada nedvosmisleno ukazuje na to da Akademija islamskog prava pri organizaciji Rabita i Akademija islamskog prava pri Organizaciji islamske konferencije u Džidi prihvataju građanski brak, iako se ne bave, na detaljan način, dozvolom ili potrebom njegovog sklapanja u svojim odlukama.

Sirijski porodični zakon nalaže da se namjera sklapanja braka mora prijaviti nadležnom sudiji. Tom prilikom će supružnici priložiti sve zakonom propisane dokumente koje taj zakon nabraja. Nakon toga, nadležni sudija je dužan u što kraćem roku (krajnji rok deset dana) dozvoliti sklapanje bračnog ugovora. Prilikom sklapanja tog ugovora, shodno ovom zakonu, izdaje se zvanični dokument (šakk al-zawāğ) koji obavezno sadržava puno ime i prezime supružnika, adresu stanovanja, vrijeme i mjesto sklapanja braka, puna imena i prezimena svjedoka, iznos vjenčanog dara (al-mahr), s naznakom da li se radi o vjenčanom daru s trenutnim (al-mu'ağğal) ili odgođenim plaćanjem (al-mu'ağğal), potpis supružnika, ovlaštene osobe za sklapanje braka (al-ma'dūn) i potvrdu sudije (tašdīq al-qādi). Nakon svega toga se brak uvodi u poseban registar brakova, a kopija izvoda iz tog registra se šalje birou za civilne poslove u roku od deset dana od sklapanja ugovora. Sirijski zakon o porodičnim odnosima nalaže da su sve procedure, izdati dokumenti i potvrde vezani za brak oslobođeni bilo kakvih plaćanja.²⁰

19 Mağma' al-fiqh al-islāmi, *Qiyām al-marākiz al-islāmiyya bi taṭliq zawāğ al-muslimīn wa mā yanbağī ittihādūh ida tamma ṭalāq min maḥkama ġayr al-muslima*, 19. sjednica, rezolucija broj 3, od 8. 11. 2007. godine. <http://www.themwl.org/web/%D8%A3%>. (Posjećeno 1. 10. 2024).

20 Qānūn al-aḥwāl al-šaḥṣiyya fi Sūriya, raqam 59 li sana 1953, članovi 40–46. <http://parliament.gov.sy/arabic/index.php?node=201&nid=11333&ref=tree&> (Posjećeno 1. 10. 2024).

Egipatski pravilnik o radu matičara (lā'iḥa al-ma'dūnīn) predviđa detaljne procedure koje se moraju ispoštovati prilikom sklapanja braka ili registracije razvoda, koji se obavezno unose u zvanične registre, uz dobivanje zvaničnog dokumenta (al-waṭīqa al-rasmiyya) koji o tome svjedoči. Prije toga, budući supružnici su dužni priložiti sve pravilnikom potrebne dokumente za sklapanje bračnog ugovora.²¹

U jordanskom zakonu o porodičnim odnosima stoji da je vjerenik (al-ḥātib) dužan obavijestiti nadležnog sudiju ili onoga ko je za to od njega ovlašten o namjeri sklapanja braka. Sudija će sklapanje braka potvrditi zvaničnim dokumentom (al-waṭīqa al-rasmiyya). Ukoliko bi se brak sklopio bez potvrde zvaničnog organa, supružnici i svjedoci bili bi kažnjeni zakonom predviđenom kaznom u iznosu od 200 jordanskih dinara. Ovlaštena osoba za sklapanje braka (al-ma'dūn), koja bi izvršila vjenčanje bez izdavanja zvaničnog dokumenta koji o tome svjedoči, kaznit će se shodno jordanskom zakonu propisanom kaznom od 400 jordanskih dinara.²²

U porodičnom zakonu Kraljevine Bahrein se u 16. članu nalaže da se bračni ugovor mora potvrditi zvaničnim dokumentom, izdatim od strane nadležnih državnih organa. Isti član zakona dozvoljava potvrdu već postojećeg neregistriranog braka, ukoliko se on na zakonit način dokaže.²³ Obaveza registracije braka i izdavanje dokumenta nalaže se i u katarskom porodičnom zakonu (član 10), zakonu Ujedinjenih Arapskih Emirata (član 27), Kuvajta (član 26 i 41), a obaveza registracije razvoda braka u zakonu Sultanata Oman (član 88–94).

21 Lāiḥa al-ma'dūnīn ṣādira 15.8.2000. bi qarār wazīr al-'adl raqam 1727 li sana 2000, članovi 1–47. <http://www4.uninsubria.it/on-line/home/naviga-per-tema/ricerca-scientifica/centri-di-ricerca/centro-di-ricerca-religioni-diritti-ed-economie-nello-spazio-mediterraneo-redesm/documento316194.html>. (Posjećeno 1.10. 2024).

22 Qānūn al-aḥwāl al-šaḥṣiyya fī Al-Urdun, raqam 36 li sana 2010, član 36, stav 1–3. <http://www.farrajlawyer.com/viewTopic.php?topicId=153>. (Posjećeno 1. 10. 2024).

23 Qānūn al-usra li Mamlaka al-Baḥrayn, al-qānūn raqam 19 li sana 2009, član 16. <http://www.moj.gov.bh/default7850.html?action=article&ID=1620>. (Posjećeno 1. 10. 2024).

Irački zakon o porodičnim odnosima iz 1959. godine također zahtijeva sklapanje braka pred nadležnim sudom i izdavanje dokumenta koji o tome svjedoči, propisujući kaznu zatvora ne manju od šest, a ne veću od dvanaest mjeseci, kao i novčanu kaznu u iznosu ne manjem od 300 iračkih dinara, a ne veću od 1000, za svakoga ko sklopi brak izvan nadležnog suda.²⁴ Jordansko i iračko porodično zakonodavstvo je po pitanju obavezivnja na registriranje braka otišlo najdalje, propisujući kazne za one koji tu obavezu ne ispune, što ima za cilj dokidanje običajnih brakova koji se sklope izvan nadležnih institucija države i bez potvrde o sklapanju, koji su u ovim, ali i u svim drugim zemljama, uzrokovali čitav niz problema i manipulacija koje su se odnosile uglavnom na suprugu i njeno buduće potomstvo.

Nakon svega navedenoga, konstatiramo da EVFI priznaje građanski sklopljeni brak koji ispunjava šerijatskopravne uvjete, ne uslovljavajući čak sklapanje novoga šerijatskoga ugovora ukoliko nije sklopljen uporedo s građanskim, nego se zadovoljava upisom toga braka u registar šerijatskih vjenčanja i izdavanjem vjenčanoga lista na datum kada se desilo sklapanje građanskoga ugovora. Također, Vijeće u svojim odlukama negira bilo kakvu mogućnost neprihvatanja građanskog braka, osim ukoliko se radi o braku sa zabranjenim kategorijama ljudi, niti dozvoljava sklapanje novog šerijatskog ugovora, bez obzira na razloge i okolnosti, osim ako postoji potvrda o okončanju prethodnog građanskog braka. U svojim fetvama koje je izdalo, Vijeće je opozvalo nove brakove žena koje nisu okončale proceduru razvoda svoga prethodnog građanskog braka, naglašavajući da je građanski brak punovažan, iz kojeg proizilaze pravne i druge posljedice.

U svojoj posljednjoj odluci po ovom pitanju iz novembra 2017. godine, Vijeće eksplicitno obavezuje muslimane u Evropi da, prije sklapanja šerijatskog, sklope građanski brak pred

24 Qānūn al-aḥwāl al-šaḥṣiyya fi 'Irāq raqam 188 li sana 1959, član 10, stav 1-5, član 11, stav 1, 2. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5322d5ae4> (Posjećeno 1. 10. 2024).

nadležnim organima država u kojima borave, čime će se zaštititi prava svih strana u braku i njihovoga potomstva. Islamskim centrima i imamima džamija, u istoj odluci Vijeća, preporučeno je da ne provode proceduru šerijatskog vjenčanja prije potvrde o već obavljenom građanskom vjenčanju.

Navedene odluke potvrđene su i odlukom Akademije islamskog prava pri Rabiti iz Meke, koja je preuzela odluku Akademije islamskog prava pri Organizaciji islamske konferencije iz Džide, gdje se na jasan način potvrđuje nužnost sklapanja građanskog braka i provođenje građanskog razvoda, kao i poštivanje zakona zemlje u kojoj muslimani žive, uz potrebu poštivanja šerijatskih propisa.

Uporište za takve odluke Vijeća nalazimo u zakonima arapskih zemalja koje na manje ili više eksplicitan način zahtijevaju sklapanje braka pred nadležnim državnim organima i izdavanje dokumenta koji o tome svjedoči.

Nadležnost državnih organa i sudova nemuslimanskih zemalja nad muslimanima

Jedna od dilema muslimanskih manjina na Zapadu tiče se dozvole ili zabrane da muslimani prihvate mogućnost da organi i sudovi nemuslimanskih država mogu donositi odluke koje se odnose na muslimane, iz čega prozlaži i dilema oko njihovog prihvatanja i implementacije.

Postoji grupa učenjaka koji osporavaju jurisdikciju zakona na Zapadu nad muslimanskim personalnim odnosima koji uključuju brak i razvod braka, smatrajući to dijelom vladavine i nadređenosti nad muslimanima (al-wilāya). Oni sudstvo smatraju dijelom vlasti i gospodarenja nad muslimanima, tako da presude ili procese koje vodi sudija ili njegov predstavnik koji sklapa građanski brak ili dosuđuje razvod, a koji obično nije musliman, smatraju nepostojećim i tretiraju ih kao da se nisu

desili. Za taj svoj stav nalaze uporište u riječima Uzvišenog: **Allah neće dati krivovjercima nad pravovjernima prilike nikakve.**²⁵

Valja napomenuti da kontekst ajeta ukazuje na govor o lice-mjerima i njihovome statusu u odnosu prema vjernicima: **One koji iščekuju šta će s vama zbiti se, pa kažu, ako vam od Allaha pobjeda stigne: “Zar uz vas ne bijasmo?!”**, a ako krivovjercima nešto zapadne, vele: **“Zar vam nismo pomogli da pobijedite i nismo li odbili od vas krivovjernike?!” Allah će vam suditi na Dan ustanuća, sigurno je, i Allah neće dati krivovjercima nad pravovjernima prilike nikakve.**²⁶

Ako čak prenebregnemo kontekst ajeta, njegova opća formulacija u zadnjoj tvrdnji ne negira bilo kakav put, priliku (sa-bīl) ili vlast (sulṭa) nevjernika nad vjernicima, naročito onda kada se radi o vlasti koja uređuje društvo u kojem žive ljudi različitih vjerskih opredjeljenja, da bi se obezbijedila njihova građanska prava i obaveze. Ovdje se ne radi o vladavini u čisto obredoslovnom smislu, kao što je slučaj s predvođenjem u namazu (al-imāma). Također, postoje fetve *Stalne komisije za fetve* u Kraljevini Saudijskoj Arabiji o navedenom pitanju u kojima se kaže da muslimanu nije dozvoljeno da pribjegava onima koji sude po svjetovnim zakonima, osim kada to nalaže nužda (al-ḍarūra), kao kada u nekoj zemlji nema sudija koji sude po šerijatskom pravu. U svome završnom saopćenju-deklaraciji, Vijeće islamskih pravnika Sjeverne Amerike, sa sjednice koja je održana u Kraljevini Danskoj, u saradnji sa organizacijom Rabita, po ovom pitanju je zauzelo sljedeći stav: *Daje se olakšica za pribjegavanje organima suđenja svjetovnog prava kada je to put za stjecanje određenog prava ili otklanjanje nepravde u zemlji u kojoj se ne sudi po šerijatskom pravu.*²⁷

25 En-Nisa, 141. Ovo je prijevod ajeta dr. Esada Durakovića koji je bliži originalnom tekstu, a koji odgovara ovoj prilici. *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, preveo s arapskog jezika Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004, str. 101.

26 En-Nisa, 141 (cjelokupni ajet), ibid., str. 101.

27 Al-Bayān al-ḥitāmi li al-mu'tamar al-tāni li Mağma' fuqahā' al-šari'a bi Amrika, al-mun'aqid fi fatra min 22-25. juna 2004. <https://islamqa.info/ar/127179>. (Posjećeno 1. 10. 2024).

Dr. Džasir 'Avde smatra da ćemo, ukoliko se vratimo islamskim tekstovima naći da ne postoji tekst koji određuje vjeru sudije (al-qādi), pa čak i vjeru svjedoka (al-šāhid) u porodičnim odnosima, ali i u drugim oblicima suđenja. Uzvišeni kaže: **O vjernici, kada vam se približi smrt, prilikom davanja oporuke neka vam posvjedoče dvojica pravednih rođaka vaših ili neka druga dvojica, koji nisu vaši – ako ste na putu, a pojave se znaci smrti...**²⁸ Također, i hadisi koji ukazuju na nužnost pravednosti svjedoka ne ukazuju ničim na vjeru svjedoka, niti na to da nemusliman ne može biti pravedan.²⁹

Ne postoji hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji eksplicitno odbija svjedočenje nemuslimana o muslimanima, već postoji hadis koji govori o suprotnom, da je Poslanik, s.a.v.s., primio svjedočenje nemuslimana o pravu muslimana. Ibn Abbas pripovijeda: *Izašao je čovjek iz plemena Benu Sehm s Temimom el-Darrijem i Adi b. Bedaom, pa je umro čovjek iz plemena Benu Sehm u zemlji u kojoj nema muslimana. Kada su došli s njegovom zaostavštinom, izgubili su pehar od srebra, ukrašen zlatnim listovima, pa je Poslanik, s.a.v.s., tražio od njih dvojice (koji nisu bili muslimani) da se zakunu.*³⁰

Navedeni hadis ukazuje na to da je vjera svjedoka sekundarna, a ne primarna stvar u procesu svjedočenja.³¹

Bilo kako bilo, i šta god bila istina po pitanju vjere sudije, važno je napomenuti da u današnjem vremenu uloga sudije nije presudna, nego vlast i uloga zakona, jer sudija na Zapadu samo implementira već napisane zakone. U ovom slučaju se radi o vladavini zakona, a ne o vladavini sudije, bio on musliman ili nemusliman. U gotovo svim zemljama današnjice postoje zakoni koji su u suglasju sa šerijatskim pravom, ali i oni koji to nisu, pa čak i u zemljama s većinski muslimanskim stanovništvom.

28 El-Maide, 106.

29 Ğāsir 'Awda, *Mu'ālaġa muškilāt al-aḥwāl al-šaḥṣiyya fī al-ġarb bi ġam'i bayna al-aḥkām al-šar'iyya wa sulṭa al-qānūn*. (Referat izložen na 27. zasjedanju EVFI u Istanbulu, Republika Turska, od 7. do 11. novembra 2017. godine), str. 10, 11.

30 Hadis bilježe Bejkehi (20011), Tirmizi (3060), Ebu Davud (3606) i Darekutni (4209).

31 Ğāsir 'Awda, *Mu'ālaġa muškilāt...*, nav. dj., str 11.

Oni koji spore pribjegavanje nadležnim organima Evrope u rješavanju pitanja porodičnih odnosa pozivaju se na konsenzus uleme (al-iğmā') po pitanju ništavnosti suđenja pred sudovima koji ne sude po šerijatskom pravu, koji Džasir 'Avde odbacuje, uz tvrdnju da su veliki učenjaci ummeta tokom njegove historije konstatirali da je obaveza muslimana u slučaju kada nema šerijatskih sudova da pribjegnju presudama sudova koji postoje, uvažavajući činjenično stanje i ostvarujući interese ljudi, a izbjegavajući nanošenje štete prema njima, što nužno proizlazi iz nepostojanja izvršnog suđenja među ljudima.³²

Fetvu o pravosnažnosti razvoda koji dosudi sudija nemusliman u zemljama gdje su muslimani manjina dali su rahmetli Šejh Fejsal Mevlevi³³ kao i Šejh Jusuf el-Karadavi³⁴, predsjednik EVFI. U jednoj svojoj rezoluciji, EVFI je dozvolilo prihvatanje presude sudije nemuslimana o razvodu braka muslimana zbog nepostojanja muslimanskog sudstva, iako u osnovi muslimani ne treba da pribjegavaju suđenju nemuslimana. Ukoliko je musliman sklopio građanski brak shodno zakonima zemlje u kojoj živi, ne preostaje mu ništa drugo nego da ispoštuje odluku sudije-nemuslimana o razvodu braka. Prihvatanje odluke nemuslimanskog sudstva dozvoljeno je iz ugla pribavljanja koristi i izbjegavanja štete radi sprečavanja pravnog haosa, na što ukazuju stavovi više velikih učenjaka, poput Izza b. Abdusselama, Ibn Tejmije i El-Šatibija.³⁵

U najkraćem obliku na ovu dilemu ćemo odgovoriti, naglašavajući da je pitanje nadležnosti nemuslimanskih država, organa i sudova nad muslimanima riješeno onoga momenta kada su muslimani i njihova ulema prihvatili mogućnost života u nemuslimanskim sredinama i pod vlašću nemuslimanskih vladara. S obzirom na to da je savremena ulema gotovo bez izuzetka

32 Ibid., str. 12.

33 Rezolucija EVFI, broj 3/5/15, koja je publicirana na 5. sjednici EVFI u Dublinu, Republika Irska.

34 Serijal na TV El-Džezira, Šerijat i život, Fikh muslimanskih manjina na Zapadu, 16. 5. 1999. godine.

35 *Al-Qarārāt wa al-fatāwa al-šādīra...*, nav. dj., rezolucija broj 5/3/15, Propis o razvodu sudije nemuslimana, str. 48.

to prihvatila, gotovo bez izuzetka od strane savremene uleme, nužno je prihvatiti i jurisdikciju organa i sudova tih država, ukoliko nije od strane istog zakonodavstva propisano drugačije u području porodičnih i drugih odnosa, uz obavezu primjene šerijatskih propisa u onoj mjeri u kojoj je to moguće. Sva eventualna nesuglasja moguće je riješiti usklađivanjem šerijatskih propisa sa zakonskim normama na Zapadu, čime će se osigurati prava ljudi i spriječiti zloupotrebe koje proizlaze iz nedokumentiranja braka i njegovog razvoda.

Zaključak

Evropsko vijeće za fetve i istraživanja u svojim odlukama eksplicitno obavezuje muslimane u Evropi da prije sklapanja šerijatskog braka sklope građanski brak pred nadležnim organima država u kojima borave, čime će se zaštititi prava svih strana u braku i njihovog potomstva. Islamskim centrima i imamima džamija, u istim odlukama Vijeća, preporučeno je da ne provode proceduru šerijatskog vjenčanja prije potvrde o već obavljenom građanskom vjenčanju. Intencija EVFI po pitanju obaveze registracije braka pred nadležnim organima, čak i onda kada se radi o državnim organima nemuslimanske zemlje, što je slučaj sa svim zemljama Evrope, istovjetna je onoj koju imaju svi porodični zakoni arapskih zemalja, zasnovani na šerijatskom pravu ili pravilnik o radu matičara, kao što je slučaj u Egiptu, u kojima se jasno nalaže obavezno registriranje braka i njegovog razvoda i izdavanje dokumenta koji o tome svjedoči.

Navedeni stavovi EVFI i odredbe porodičnih zakona arapskih zemalja u suglasju su s odredbama, praksom i pravilima Islamske zajednice u BiH koji nalažu obavezu prethodnog sklapanja građanskog braka prije provođenja procedure šerijatskoga vjenčanja, što će sve sudionike i aktere šerijatskoga vjenčanja udaljiti od zlupotreba i približiti intencijama islamskoga braka koje podrazumijevaju stabilnost, mir, sigurnost, pravdu i poštovanje prema supružnicima i njihovom potomstvu. Veoma je važna odluka EVFI o priznanju građanskoga braka i razvoda na

način da Vijeće u svojim odlukama čak ne nalaže ponovno sklapanje već postojećeg građanskog braka nego propisuje da nadležni u džamijama i islamskim centrima na Zapadu na osnovu građanskog bračnog ugovora izdaju dodatni dokumenat o šerijatskom vjenčanju ili razvodu, uz uvjet da je brak u općoj suglasnosti sa pravilima šerijatskog prava po pitanju eventualnih šerijatskopравnih zapreka, uvjeta za sklapanje braka i tome slično.

Literatura

- ‘Awda Ğāsir, *Mu‘ālaĝa muškilāt al-aḥwāl al-šaḥṣiyya fi al-ĝarb bi ĝam‘i bayna al-aḥkām al-šar‘iyya wa sulṭa al-qānūn* (Referat izložen na 27. zasjedanju EVFI u Istanbulu, Republika Turska, 7–11. novembar 2017).
- Begović, Nedim, *Vjerska sloboda i muslimanske manjine u Evropi*, El-Kalem, Sarajevo, 2015.
- Duraković, Esad, *Kur’an s prijevodom na bosanski jezik*, Svjetlost, Sarajevo, 2004.
- Fetve Evropskog vijeća za fetve i istraživanja*, prijevod s arapskog dr. Enes Ljevaković, Connectum, Sarajevo, 2005.
- Ğazīrī ‘Abd al-Raḥmān, *Kitāb al-fiqh alā al-maḍāhib al-arba‘a*, Dār al-ḥadīṭ, Al-Qāhira, 1994.
- Hasani, Mustafa, „Tretiranje braka i porodice kroz analizu pitanja i odgovora objavljenih na bosanskom jeziku u posljednjih dvadeset godina“, *Novi Muallim*, Godina XVII, br. 66, ljeto 2016, str. 99–105.
- Ibn Kaṭīr al-Quršī al-Dimišqī, al-Ḥāfiẓ ‘Imād al-dīn Abū al-fidā’ Ismā‘il, *Tafsīr al-Qur’ān al-aẓīm*, Al-Maktaba al-Qayyima, Al-Qāhira, 1993.
- Korkut, Besim, *Kur’an sa prijevodom*, El-Kalem, Sarajevo, 1991.
- Krešić, Boris, Ibrahimović, Ervina, Morankić, Ena, Uporednopravni pregled braka u šerijatskom pravu i pozitivnom bračnom pravu Federacije Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli*, Godina X, broj 1, 2024.
- Qaraḍāwī (Al-) Yūsuf, *Al-qarārāt wa al-fatāwa al-šādira ‘an Al-Maĝlis al-urubbī li al-iftā wa al-buḥūt munḍu ta’sisih 1997. ila al-dawra al-‘išrin*, Al-Maĝlis al-urubbī li al-iftā wa al-buḥūt, Dablin, 2013.
- Qurṭubī (Al-) Abū ‘Abdillah Muḥammad b. Aḥmad al-Anšāri, *Al-Ĝāmiu’ li aḥkām al-Qur’ān*, Dār al-kutub al-‘ilmiyya, peto izdanje, Bayrūt, 1996.

- Porodični zakon Federacije BiH*, 2005. <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2005/zakoni/25bos.pdf>.
- Omerdić, Dženeta, Krešić, Boris, Pravo na sklapanje vjerskog braka u Bosni i Hercegovini, *Zbornik radova „Pravo, tradicija i promjene*, Istočno Sarajevo, 2020, str. 235–251.
- Mağma‘ al-fiqh al-islāmi, *Qiyām al-marākiz al-islāmiyya bi taṭlīq za-wğāt al-muslimīn wa mā yanbağī ittiḥādūh ida tamma ṭalāq min maḥkama ġayr al-muslima*, 19. sjednica, rezolucija broj 3, od 8. 11. 2007. godine. <http://www.themwl.org/web/%D8%A3%>.
- Al-Bayān al-ḥitāmi li al-mu‘tamar al-ṭāni li Mağma‘ fuqahā’ al-šarī‘a bi Amrīka, al-mun‘aqid fī fatra min 22–25. juna 2004. <https://islamqa.info/ar/127179>.
- Porodični zakon Federacije BiH*, 2005. <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2005/zakoni/25bos.pdf>
- Qānūn tanzīm ba‘ḍ awḍā’ wa iğrā’āt taqāḍī fi ba‘ḍ masā’il al-aḥwāl al-šaḥsiyya fī Mišr, 29. januar 2000. <https://www.mohamah.net/law>.
- Qānūn al-aḥwāl al-šaḥsiyya fī Irāq raqam 188 li sana 1959. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5322d5ae4>.
- Qānūn al-aḥwāl al-šaḥsiyya fī Al-Urdun, raqam 36 li sana 2010. <http://www.farrajlawyer.com/viewTopic.php?topicId=153>.
- Qānūn al-usra fī Al-Ğumhūriyya al-Ğazā’iriyya al-Dīmūqraṭiyya al-Šā’biyya, li sana 2007, <https://www.joradp.dz/trv/afam.pdf> <https://www.joradp.dz/trv/afam.pdf>.
- Qānūn al-aḥwāl al-šaḥsiyya fī Al-Yaman, raqam 20 li sana 1992. član 50–57. <https://alialansi.wordpress.com/2009/12/05/>.
- Mağalla al-aḥwāl al-šaḥsiyya fī Al-Ğumhūriyya al-Tūnisiyya, li sana 1956. http://www.legislation.tn/affich-code/Code-du-statut-personnel_95.
- Qānūn al-usra li Mamlaka al-Baḥrayn, al-qānūn raqam 19 li sana 2009. <http://www.moj.gov.bh/default7850.html?action=article&ID=1620>.
- Qānūn al-aḥwāl al-šaḥsiyya fī Al-Kuwayt, raqam 51 li sana 1984. <https://www.e.gov.kw/sites/kgArabic/Forms/QanoonAlAhwalAlMadaniyah.pdf>.
- Qānūn al-aḥwāl al-šaḥsiyya li dawla Al-imārāt al-‘arabiyya al-Muttaḥida, raqam 28. li sana 2005. <http://www.dji.gov.ae/Lists/DJIBooks/Attachments/79/Ahwal%20Shakhsia%20Big%20WEB.pdf>

- Qānūn al-aḥwāl al-šaḥṣiyya fi Dawla al-Qaṭar, raqam li sana 2006.
http://gulfmigration.org/database/legal_module/Qatar/National%20Legal%20Framework/Rights%20and%20Obligations/3.1%20Family%20Law%2022%202006_AR.pdf.
- Lā'iḥa al-ma'dūnīn ṣādira 15.8.2000. bi qarār wazīr al-'adl fī Miṣr raqam 1727 li sana 2000, član 33, stav 5/ C. <http://www4.unin-subria.it/on-line/home/naviga-per-tema/ricerca-scientifica/centri-di-ricerca/centro-di-ricerca-religioni-diritti-ed-economie-nello-spazio-mediterraneo-redesm/documento316194.html>.
- Veb-portal Evropskog vijeća za fetve i istraživanja, <http://www.e-cfr.org/>.
- Veb-portal Akademije šerijatskog prava pri organizaciji Rabita u Mekki (Rābiṭa al-'ālam al-islāmī-Muslim world league) <http://en.themwl.org/content/islamic-fiqh-council-0>.
- Veb-stranica Akademije za islamska istraživanja pri Univerzitetu El-Ezher u Kairu (Mağma' al- buḥūd al-islamiyya), <http://www.azhar.edu.eg>
- Veb-portal Akademije šerijatskog prava pri Organizaciji islamske konferencije u Džidi (Mağma' al- fiqh al-islāmī al-duwalī), <http://www.iifa-aifi.org/>.

